

QUAN NIỆM CỦA NGƯỜI LỚN VỀ TRẺ EM CHƯA NGOAN VÀ CÁCH THỨC GIÁO DỤC

TS. Trần Thị Minh Đức

Trường Đại học KHXH và NV, ĐHQG Hà Nội

Nhìn từ góc độ tâm lý học, trẻ em là những con người chưa phát triển hoàn thiện về mặt tâm lý, sinh lý và chưa trưởng thành về mặt xã hội. Theo cách hiểu này, trẻ em cần được dạy dỗ, giáo dục từ phía gia đình và nhà trường để trở thành những con người như xã hội đương thời mong muốn.

Để nghiên cứu quan niệm của người trưởng thành về trẻ em chưa ngoan, chúng tôi đã thực hiện 75 cuộc phỏng vấn sâu, với những câu hỏi xoay quanh những "ấn tượng" về trẻ chưa được gia đình và xã hội hài lòng. Như: *Trẻ thơ thường có nhược điểm chung nào? Một đứa trẻ chưa ngoan và một đứa trẻ hư thường có những biểu hiện nào? Nguyên nhân nào làm trẻ trở nên chưa ngoan? Làm cách nào để giáo dục được trẻ chưa ngoan?* Tất cả các câu hỏi này đều được trả lời ở dạng "tự do". Không có một sự gợi ý, dẫn dắt nào từ phía người phỏng vấn.

Vậy kết quả điều tra đã chỉ ra *trẻ thơ thường có nhược điểm chung nào?* Nhìn chung, trẻ em thường có nhược điểm là *mải chơi, mau quên lời hứa, hay đòi hỏi, bắt chước, dễ bị hấp thụ những cái xấu...* Tuy nhiên theo các bậc phụ huynh, đó là những nhược điểm rất tự nhiên mà ở trẻ nhỏ nào cũng có và người lớn có thể uốn nắn, dạy bảo một cách tương đối dễ dàng khi chúng còn thơ dại. Như vậy, trong tiềm thức của nhiều người lớn, vấn đề "quy chế gia đình" phải được đặt ra ngay từ khi trẻ còn nhỏ.

Trong quá trình giáo dục trẻ, cùng với sự tăng dần theo năm tháng, phần lớn các cha mẹ không chờ đợi, không ưa thích một số nét tính cách sau ở con mình, như: *Không vâng lời, bướng bỉnh khó bảo, cãi cọ, nghịch ngợm, nói dối, tắt mắt, lười học, ích kỷ*. Ngoài ra, có một số nét tính cách khác như: *ỷ lại, cầu thả, hèn, khôn lỏi, nhút nhát, chậm chạp* cũng không được một số cha mẹ hoan nghênh. Nếu một đứa trẻ có một số nhược điểm như kể trên, có thể gọi là **trẻ chưa ngoan**. Thực chất, trẻ chưa ngoan là những trẻ khó bảo, chưa biết nghe và làm theo lời cha mẹ. Nhìn chung, đó là những đứa trẻ chưa làm cho người lớn hài lòng, vì không vâng lời người lớn.

Như vậy, từ những *nhược điểm có thể chấp nhận được*, thông qua sự tác động của người lớn, của cha mẹ, ở một số trẻ đã dần hình thành một số nét tính cách chưa ngoan. Tuy nhiên, theo họ, những nhược này có thể thay đổi được. Vì nó "*chưa trở thành thói quen*", "*chưa trở thành bản tính*", "*chưa phải là tật*" của trẻ.

Lý giải về nguyên nhân chưa ngoan của trẻ, hầu hết các ông bố, bà mẹ (làm nông ở Hà Bắc) cho rằng: "*Nhược điểm của trẻ là do trẻ khi còn bé chưa hiểu gì nên ai dạy gì, bảo gì thì nó bắt chước nấy*"; hoặc, "*Đó là do sự giáo dục của cha mẹ*"; cũng có người nói rằng "*Đó là cái bản chất rất tự nhiên ở mỗi đứa trẻ, vì thế trẻ cần có sự giáo dục của người lớn*"! Còn các ông bố, bà mẹ ở Hà Nội, khi nói đến nhược điểm của trẻ, đều nhấn mạnh đến yếu tố gia đình và xã hội. Như ông N.M.H. (nhạc viện) giải thích rằng: "*Gia đình và môi trường xung quanh là điều kiện xã hội hoá đầu tiên để hình thành nhân cách cho trẻ, nhất là gia đình. Trẻ mà sống trong gia đình tốt, bố mẹ hoà thuận, ăn ở tốt thì tính cách của nó cũng ổn định hơn, nề nếp hơn. Còn đứa trẻ sống trong gia đình mà bố mẹ luôn cãi vã, ăn nói thô tục, thì ít nhiều trẻ cũng bị hấp thụ*". Hay như bà N.X.Q. (bưu điện) cho biết: "*Do sự tác động của gia đình, nhà trường và xã hội. Trẻ em như búp măng, được trồng trên mảnh đất tốt (gia đình cơ bản, nhà trường dạy tốt, mọi người xung quanh tốt). Còn nếu cây măng mà trồng trên mảnh đất không tốt nó sẽ bị thui chột*

thôi. Còn về phía trẻ, nó bộc lộ sở thích là do nó là một đứa trẻ, đòi hỏi thường theo bản năng"...

Như vậy, xét từ khía cạnh nhận thức, tất cả những người được phỏng vấn đều quan niệm rằng: Gia đình (chủ yếu là cha mẹ) là nguồn gốc cơ bản làm hình thành ở trẻ những nhược điểm, những nét tính cách chưa ngoan. Tuy nhiên, có không ít cha mẹ, khi lý giải nguyên nhân làm cho đứa trẻ chưa ngoan đã phủ nhận lỗi về phía mình, họ trách "*số phận*" và xã hội đã làm cho con họ "*nên nông nổi này*"!

Để hiểu kỹ hơn quan niệm của người lớn về những nét tính cách "khó bảo", "mất dạy" ở một số trẻ, chúng tôi quan tâm đến những đặc điểm của đứa trẻ mà chúng ta gọi là *trẻ hư*. Thực chất, trẻ hư là sự biểu hiện ở "mức độ nặng" các nhược điểm của trẻ chưa ngoan. Trẻ em hư thường thể hiện những lời nói, hành động không được gia đình và xã hội chấp nhận. Đó là đứa trẻ đã hình thành những *tính xấu, tật xấu* khó sửa. Vậy theo người lớn, *một đứa trẻ hư thường có những biểu hiện nào?*

Kết quả điều tra cho thấy trẻ em hư thường có những biểu hiện như: *không biết vâng lời cha mẹ, người lớn (73,3%) ; hỗn láo, nói tục, chửi bậy (70%); đánh nhau, phá phách (65,2%); đua đòi, chơi bời (53,3%); bỏ, trốn học thường xuyên (43,4%); dối trá, trộm cắp (40,7%); bỏ nhà (23,3%); hút và tham gia buôn bán ma túy (21%)*. Ngoài ra, một số người lưu ý rằng trẻ hư còn tham gia vào việc *cờ bạc, uống rượu, giết người*. Đây là những thói quen xấu, gần như trở thành "*bản năng tự nhiên*" thể hiện trong ứng xử thường xuyên của những trẻ này. Mặc dù theo người lớn, đó không phải là "*vốn tự có*" của trẻ. Như ông H.K.P (kế toán, Hà Nội) nói: "*Một đứa trẻ khi sinh ra thật bé bỏng và trong sáng biết bao. Trong đầu trẻ chưa có khái niệm về sự đúng - sai. Nhưng qua quá trình dạy bảo của cha mẹ, người thân dần dần hình thành nên nhân cách của trẻ. Một đứa trẻ trở thành hư là do cha mẹ và các mối quan hệ xã hội bên ngoài* ".

Từ kết quả điều tra trên, có thể nói, khi đánh giá về các nét tiêu cực ở một số trẻ em hư, người lớn thường nhấn mạnh nhiều hơn đến những phẩm chất có liên quan đến đạo làm con - như vâng lời, ngoan ngoãn, dễ bảo... Vì vậy, chúng ta dễ chấp nhận một đứa trẻ ngoan, dễ bảo nhưng có thể kém về trí thông minh, hơn là chấp nhận đứa trẻ thông minh, láu lỉnh, nhưng lỗ láo, khó bảo.

Xem xét *những nguyên nhân làm cho trẻ trở thành hư*, đa số kết quả điều tra đều tập chung vào lỗi của cha mẹ trẻ - những người vì các khả năng và điều kiện khác nhau đã không dạy dỗ được trẻ "nên người". Sau đây là các nguyên nhân chính, mà những người được điều tra thường gặp thấy trong cuộc sống:

1. *Bố mẹ bất hoà, cãi vã, đánh chửi nhau*: 58,1%
2. *Bố mẹ ly dị, ly thân*: 51,6%.
3. *Bố mẹ mãi làm ăn, không có thời giờ dạy con*: 48,4%.
4. *Bố mẹ không quan tâm, coi trọng việc giáo dục con*: 45,2%.
5. *Bố mẹ quá nuông chiều con*: 35,4%.
6. *Bố mẹ làm ăn bất chính, nghiện hút, cờ bạc...*: 32,2%.
7. *Gia đình quá nghèo*: 17,4%.
8. *Bố hoặc mẹ mất*: 8,7%.

Ngoài những nguyên nhân từ sự thiếu quan tâm dạy dỗ, hoặc từ cuộc sống không mẫu mực của cha mẹ, kết quả điều tra còn chỉ ra nguyên nhân từ phía xã hội. Đó là: *Trẻ bị bạn bè xấu lôi kéo* :54,8% và *Ảnh hưởng của sách báo, phim ảnh không lành mạnh* : 29%.

Thực tế cho thấy, phần lớn những đứa trẻ được đánh giá là có tư cách, đạo đức tốt; có khả năng thành đạt trong xã hội đều xuất phát từ trong những gia đình có sự phối hợp thống nhất giữa cha - mẹ trong giáo dục con và có sự thăng bằng về tình yêu thương trong mối quan hệ cha - mẹ - con. Xét từ góc độ tâm lý gia đình, những cha mẹ ly dị, ly thân; cha mẹ sống bất hoà, đánh chửi nhau; cha mẹ không quan tâm, giáo dục con cái một cách nghiêm túc; cha mẹ sống không tôn trọng

chuẩn mực xã hội.v.v...đều là những nguyên nhân làm trẻ bị tổn thương tình cảm, dẫn đến có ý muốn chống đối gia đình và xã hội. Không ít trong số những trẻ được gọi là hư hỏng, vì chúng đã học được cách ứng xử lạnh cảm và ích kỷ; chúng đứng giữa bố mẹ để đòi hỏi và lợi dụng; chúng sống theo ham muốn của bản thân... để trả thù những thái độ ứng xử thất thường của cha mẹ, những mất mát tình cảm mà người lớn đã vô tình lấy đi của chúng.

Số liệu điều tra cũng cho thấy, những đứa trẻ vì một lý do khách quan nào đó đã bị thiếu hụt tình thương, đã không được hưởng một sự giáo dục đầy đủ; những đứa trẻ phải lăn lộn, lang thang kiếm sống trên đường phố từ nhỏ (như trẻ trong gia đình nghèo; trẻ bị mất cha hoặc mẹ), nhưng khả năng để biến chúng thành trẻ hư hỏng là không dễ bằng những đứa trẻ sống trong gia đình có bố mẹ có thể gọi là "hư hỏng" (xét theo nhiều nghĩa), hoặc so với những đứa trẻ được quá nuông chiều. Chính những trẻ này lại dễ bị xa ngã, hư hỏng hơn.

Vấn đề đặt ra cho người lớn là: *Cần phải giáo dục trẻ em chưa ngoan như thế nào?* Theo kết quả điều tra của chúng tôi, hầu hết những người được phỏng vấn đều cho rằng trẻ em cần cả bố lẫn mẹ, cần được sống trong sự dạy dỗ, yêu thương và có kỷ luật. Vì vậy có 87,5% người được hỏi cho rằng *người lớn cần giành thời gian tối đa để quan tâm chăm sóc trẻ, trẻ luôn cần sự động viên khích lệ kịp thời.* 83,3% cho rằng trẻ cần được *nhẹ nhàng khuyên bảo, dạy trẻ là phải phân tích đúng - sai, điều nên và không nên trong các suy nghĩ và hành vi của trẻ.* 58,3% cho rằng muốn cải biến được trẻ chưa ngoan *cha mẹ phải biết nguyên nhân vì sao trẻ hư và phải hiểu biết các đặc điểm tâm - sinh lý của trẻ.* 54,1% nói rằng cảm hoá trẻ hư phải xuất phát từ chính lòng yêu thương thực sự và chân thành độ lượng của cha mẹ. 37,5% cho rằng *cha mẹ phải là tấm gương trong việc dạy trẻ và phải chỉ ra được những tấm gương thực tế để trẻ noi theo.* 33,3% nhấn mạnh đến việc không được nuông chiều trẻ, *khi trẻ có lỗi cần nghiêm khắc và có hình phạt khi cần.* 29,1% nhấn mạnh đến việc *giáo dục kết hợp giữa nhà trường và gia đình.* 12,5%

cho rằng muốn trẻ chưa ngoan trở thành người tốt, sống có ích, thì *phải tạo cho trẻ một môi trường sống lành mạnh, tránh tiếp xúc với trẻ xấu và phải được đến trường học*. Ngoài các nguyên nhân trên, một số cha mẹ còn lưu ý rằng việc giáo dục trẻ chưa ngoan phải được thực hiện một cách thường xuyên: *kiên trì và tôn trọng trẻ (5%)*.

Như vậy, khi xem xét các nguyên nhân làm trẻ em hư, đại đa số những người được phỏng vấn quy trách nhiệm chính từ phía gia đình. Vì thế khi tìm giải pháp giáo dục lại trẻ em, các ý kiến trên vẫn tập trung kêu gọi tình thương yêu, sự hiểu biết và trách nhiệm của cha mẹ.

Để thay lời kết luận, chúng tôi xin trích lại lời của một người cha nói về biện pháp giáo dục trẻ hư: "*Một đứa trẻ ngoan trở thành hư thì rất dễ. Vì, chỉ cần sự lơ là quan tâm của cha mẹ tới trẻ là được. Nhưng làm thế nào để biến một đứa trẻ hư trở thành trẻ ngoan là cả một vấn đề lớn. Nhân cách của đứa trẻ được tạo nên là do sự dạy dỗ của gia đình. Chính vì vậy muốn cho đứa trẻ hư trở thành trẻ ngoan, thì việc dạy dỗ của cha mẹ là một điều quan trọng. Đó là thái độ của cha mẹ đối với con và có biện pháp đúng đắn để giáo dục con mình, nhất là khi nó đã trở thành một đứa trẻ hư. Các bậc cha mẹ hãy luôn quan tâm và yêu quý trẻ. Chỉ bảo cho chúng việc nào là đúng, việc nào là sai, nên làm gì và không nên làm gì. Từ đó tạo cho trẻ có thói quen cho mỗi hành động của mình. Hãy luôn vỗ về an ủi trẻ, cho trẻ biết rằng mình rất yêu quý nó. Nhưng không nên nhảm lẫn với sự nuông chiều thái quá. Hãy sắp xếp thời gian học tập cho trẻ, để tăng thêm sự hiểu biết và khả năng nhận thức của trẻ. Cha mẹ cố gắng hiểu con mình và đánh giá đúng về con mình. Nếu trẻ làm sai phải chỉ bảo, giảng giải. Ngược lại, nếu trẻ đạt thành tích phải biết khen thưởng, khuyến khích. Mắng chửi và đánh đập trẻ không phải là biện pháp tốt nhất để dạy trẻ hư. Cha mẹ cần phải tôn trọng con cái, kể cả khi nó đang là một đứa trẻ hư. Tóm lại, cha mẹ muốn con cái trở nên tốt, hãy là một người bạn tốt của trẻ*".

Tâm sự trên có thể áp dụng thực hiện được khi chúng ta có ý thức dạy trẻ bằng hiểu biết, tình cảm, ý trí của mình. Và trước tiên, chính chúng ta ít nhiều phải là tấm gương cho trẻ soi!

Tài liệu tham khảo

1. Số liệu điều tra về "Biểu tượng của cha mẹ đối với trẻ em" - Đề tài hợp tác nghiên cứu giữa Pháp-Campuchia-Việt Nam, AUPELF-UREF tài trợ, 1997-2000.

Tổm lý học gia đình, Bs Nguyễn Khắc Viện (chủ biên), Trung tâm N-T, Hà Nội, 1996.